

Mi hiányzik ma a zenéből?

„...a zenei vibráció a világ megidézett és megszentelt rezgése és ennek kultusza.”

„A zenét illetően [...] a Teremtőhöz méltó legyen a hang.”
Szabados György

Pontosabban: az önmagukat komolyan vevő sors-zenékből. A zeneművészetből.

(A különféle „stílusokba” bújtatott műzenéket és a zsigereket, a tudattalant célzó manipulatív hangigolyókat, hangbuldózereket zeneként nem, csak pusztító jelenségeként lehet értelmezni, ezzel most nem foglalkozom.)

Mi hiányzik a mai zenékből? A magasrendű zenéhez képest szinte minden. Legfőképp a mű fedezete – a hiteles élet. A Teremtőhöz hű ethosz – mindenek forrása.

A XX. század elején az érzékenyebbek sora ismételtelen beszámolt a szellem és a művészetek területén tapasztalható hatalmas színvonalcsöklenetről, rögzítve egyfajta nagyfokú elerőtlenedést. Azóta is úgy teszünk, mintha minden rendben lenne, holott ez a leépülés tovább fokozódott, az idők jellegének megfelelően. Mert korunk a Sötétség Kora, a Kali Yuga – a mindenkori hullámmászás és kivételek ellenére is – a testi-lelki-szellemi elnehezülés és leépülés felé vezető kor. (A korábbi harmonikus korok visszafogott mérgeinek kiengedése – ahogy a *Védák könyve* fogalmaz.) A hiányt gyermekes szokás elfedni tarkasággal, fejlődéssel, egyediességgel, változatossággal, színességgel és egyéb jelzőkkel, annál is inkább, mert az erőtlenedést, a kevesebbet már mindannyian érezzük. Ha Beethovent a gregorián isteni harmóniájához képest szűkebbnek, csorbának, titáni erőfeszítéssel elért küzdelemnek tartották a későbbiek, akkor mit mondjunk a mai zenékre? Ne beszéljünk mellé, a szívünk mélye nem hazudik. Csak az isteni mércéhez legközelebb állókhoz mérhetjük magunkat, mindenkoron. A mai, kereskedők szabta garasos mércét komoly ember egyszerűen átlépi. Még akkor is, ha művészettörténetnek van becsomagolva, és ha, mint minden hazugságot – oly hiábavalóan – sokszor és egyre hangosabban kell harsogni. Tény, hogy a legritkábban hallani szelleműs véleményyt, de ez nem a kereskedők bűne.

Mielőtt belevágok, megismételném a bölcsélet összegzését: a művészeteknél sincs pontosabb mérce, mint az ízlésnek nevezett, rejtélyes szellemi-lelki ón, isteni képesség. Ezt pallérozva, ápolva, fölemelve lehet közelebb kerülni az egyetlen mércéhez, az istenihez. A letapogató agymunka a szív mélyéhez és a szellem magasságához kötött ízléshez képest sokkalta felszínesebb, ezért töredékes, végső soron téves. Az elme egyszerűsítő elvárásának eleget téve emlékeztetek, hogy minden, ami a személyes ízléshez köthető, egy ponton lényegileg egybeesik a mai ipart szolgáló tudomány által féltett, immár évszázados kvantumfizika következtetéseivel is. Hogy milyen magasra-mélyre ér az adott ízlés, azt a másik megfigyelő saját személyiségén keresztül – saját ízlésén – megméri. Kinek van igazsága? Aki az istenihez közelít. Ami a szív tudásával felfogható.

Tudott, hogy a dolgok lényege szavakkal megfoghatatlan, hiszen a szó már az anyagba süllyedt szellem megnyilvánulása, mint ilyen válik fogalommá s gondolattá, ekként lesz a mögöttes – közvetlen-direkt – látás „elpszokolódott” tükre. Ezért a valósághoz a szavakat is följebb kell emelni. Az égihez hangolódni ma csupán a költészet képes, művészeti ágtól függetlenül. A zenéről szólva, költő nem lévén, hitelesebb és a kívülálló számára is beláthatóbb, ha a szívemet gyötrő hiányt tárom föl.

Fortyogó kamaszlelkemet a rögtönzött kortárs zenének mondott magyar zene nyitotta meg. Bartókkal szólva a hagyomány „mai ruhája”. Konkrétan Szabados György fényes muzsikája. Lelki egészségem és életerőm megújulása köthető ahhoz az egykori, 1975-ös, Bercsényi klubban történt koncerthez. A zenében égő ember rítusa teljesen áthatott, és egy életre hozzá vont. Ez a zenei alapélményem természetesen megnyitotta lelkemet minden előtt, ami zene. Innentől kezdve átadtam magam az emberiség ismert nagy muzsikáinak: a gregoriántól, Bachtól kezdve, a népzeneiken át Bartókig, a jazzig.¹ Az első, beavatott zenei élményem erejét, mélységét, szépségét, elevenségét, emelkedettségét később is megélhettem, mert szerencsém volt: élő zenék tüzes rítusaiban élhettem

¹ Szeretem a magyarításokat, de a jazznél a szó angolos írásmódját tartom hitelesnek. Nem véletlenül használták ezt az írásmódot a műfaj legjobb ismerői, Pernye, Gonda, Szabados, Dormán... Mert előtte a dzsessz írásmóddal a két háború közötti szalonzenéket cícomázták fel, majd később a Rákosi-korszak pocskondiázta, dekadens, imperialista stb. jelzőkkel, ugyanígy írván, ezt a rabszolgák szülte műfajt.

A jazz írásmóddal kívánom jelezni, hogy nem ezekről, hanem másról, az eredeti jazzről van szó. Ilyen ismertető jel a jazz szó kiejtése is. Sokan vannak még ma is – köztük zenekritikusok! –, akik a jazzt szenvedő nyitott e-vel és nem középzárt ë-vel ejtik, valamint z helyett sz-szel fejezik be, amiből e műfaj rajongói rögtön tudják, hogy az illetőnek halvány köze sincs e zenéhez.

ifjúkoromban. Minden műfajban. Ezért fázom most: ugyanazt az erőtlenséget tapasztalom a zenében, amelyet a bölcsélet kapcsán a 20-as, a 30-as években emlegetett Hamvas, Guénon és a többi bölcselő. Miközben a lelkemben dülő szenvedély és szenvedés ma még többet kívánna, mint fiatalkoromban. Azt, hogy Toscanini, Menuhin, Horowitz... ma együtt égjen körülöttem; Coltrane, Sun Ra, Ellington, a Szabados MAKUZ nagyzenekarok... közösen harsogva repesszék a lélek sűrűsödő kínját; Pál Pista bácsi és a többi öreg népzeneész időtlen bánata és rezzenetlen hite kórusban zsolozsmázzon vigaszt és megtartó életerőt. Ennyi ellenerőt kíván lelkem ebben a zaklatott korban. Sajnos még egyenként sincs hozzájuk hasonlatos muzsikás manapság. A megközelítő szint is a mind ritkább kivételek közé tartozik, valójában csoda, kegyelmi ajándék, amit jószérivel föl sem fogunk. De még e mai jobb zenék tüze, szenvedélyessége, élettelisége, emelkedettsége is valami más lett, mint a pár évtizeddel ezelőttieké. Összességében – még ha nem is szeretjük kimondani – az előzőektől kevesebb.

Holott soha ennyi, jazznek, népzeneinek és komoly/ klasszikus zenének mondott fesztivál nem volt a világon, mint most. Mindenáron bizonyítani, hogy a polcok tele

vannak, színes a választék, senki éhen nem marad, tehát minden rendben. Éppen a legfőbb „dolog” nincs rendben: a teremtő ember – az ember teremtőképessége. Az elmúlt évszázadok szellemi-lelki esése és a múlt századra végtelenen megváltozott életmód mára olyannyira elkoptatta a teremtőképességeinket, hogy túl a tompuláson, növekvő érzéketlenségen, testi bezáródást is hozott. A mechanikára támaszkodó, sematikus élet és szemléletmód mindinkább a kész kaptafák rácsozataiba kapaszkodik. Az alkotások kisebb része születik, a többségét készítik, szerkesztik, összerakják. Véleményem szerint a zenében legjobban tetten érhető ez a visszahatás a ritmusérzeten. A zenék legfontosabb jellemzőjének tartom a megfoghatatlan, élő, lüktető, hullámzó ritmust, a zene lélegzését, ami a zenei „szív-pulzus” lelki-szemleli minőségén túl annak kozmikus helyét is kijelöli. A zene élő ritmusa, pulzálása is, mint minden minőségi: az ember és a világ együttes, kozmikus lélegzetének, az emberi sors és a mindenség egymásnak feszülését-oldódását jelzi. Amely napjainkra – az ember oldaláról – egyre fakóbb, kopogósabb, merevebb, zártabb, gépiesebb. Ezt érezni lehet, ízlésen mérhető, de külső, tudományos mércékkel valójában mérhetetlen. Még akkor is, ha a tudomány, a maga naiv

A szerző rajza

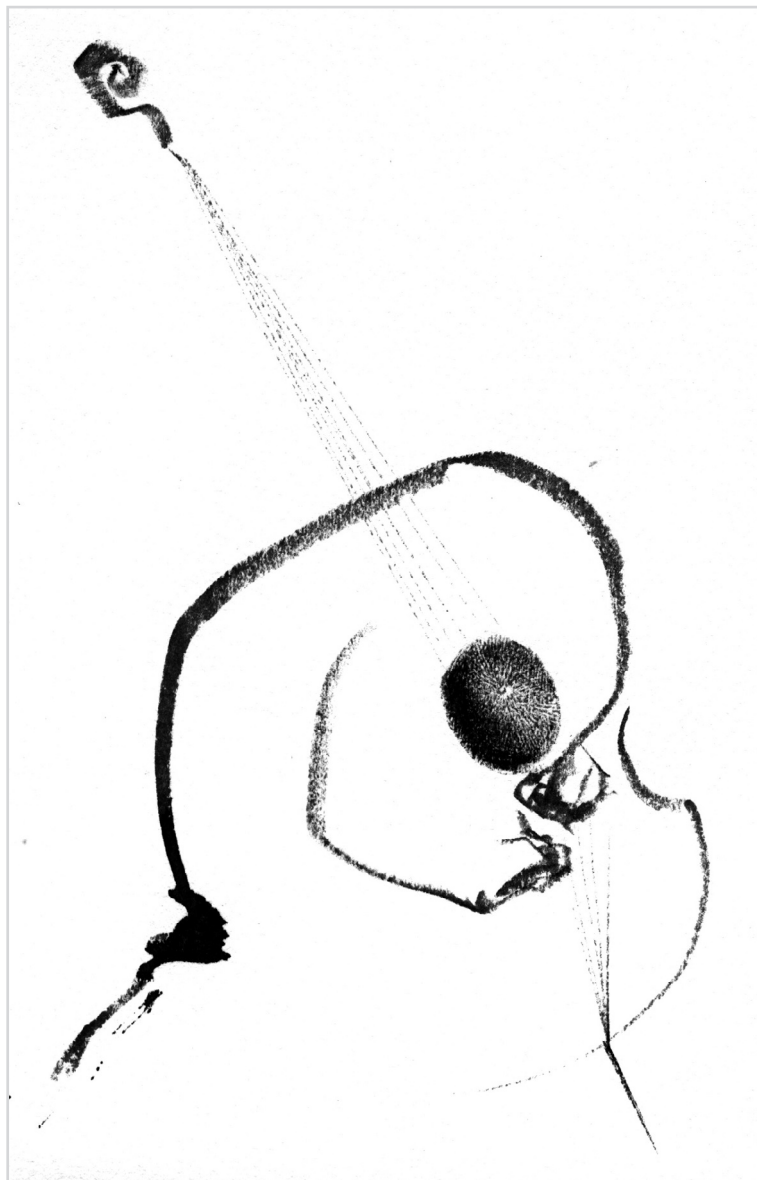
módján, gépi, tapogató műszereivel megpróbált legalább valami általánosságot, jellegzetességet megállapítani a ritmusokkal kapcsolatosan. Bemérte a csillagok mozgását, rezgését csakúgy, mint az egészséges ember szívét, de a jazz vagy a népzeneük lüktetését is. Matematikai törvényszerűséget, valami pontos állandót – képletet – keresett. De sem a csillagoknál, még kevésbé a szívnél és a nevezett zenéknél sem lelt valamilyen rögzíthető matematikai pontosságú ismétlődést, mechanikus jelleget, számokra fordítható képletet. Két forgás, két dobbanás, két hangsúly közt sem. Kozmosz, ember s zenéje állandó változásban, „szabadon” mozog, lüktet, hullámzik. A nyilvánvalót a szent könyvekből ismerjük: minden él, minden élő.

A ritmusérzethez visszatérve, a zenékből egyre inkább kihallható, ahogy a mai, kozmikus világról leszakadt, egyre betegebb ember ritmusa egy lélegeztetőgép fűjtatásához közelít. Az életerő ma már olyan műfajoknál is, mint a természeti (paraszti) életmódhoz köthető népzeneük vagy a jazz, elhalványodott, megkopott. Számomra legfűléstőbb a lüktetés elgyöngülése, kisimulása éppen ezeknél az archaikus kötődésű zenéknél, a népzeneüknél és a jazz érintette muzsikáknál. A mai népzeneészek többsége már nem a földdel, nappal, széllel, esővel ölelkezve-viaskodva él, hanem a gépi világgal lefödve és karöltve, annak ritmusára éldegél. A ketyegő órához, guruló fémdobozokhoz, csipogó villanypórázokhoz igazodva, a mindennapi kényelmünk és a belőle fakadó enerváltabb élet pedig olyan ritmusérzetet eredményez, amely élő szívdobbanás helyett mindinkább a gépies puffogáshoz hasonul. Seholy a paraszti életvitel sívó szele, a ma megszólaló népzeneükből alig hallható a megszenvedett élet sorsdobogásának sajátosan feszülő-öldődő ritmusa.

Zárójelben: aki él még az öregebbek közül – s más életmódot is él! –, már jó ideje nemkívánatos tükör a népzenei rendezvényeken.

A jazz sorsa sem különb. Fölszívódott a metropoliszok flaszterén, az eget takaró óriás gyufadoboz-falanszterek kimosták belőle a gyapotmezők fuvalatának emlékét is, eltakarták a lélek égre néző ősbánátát. A műfaj eltűnt, fölszívódott, kilúgozódott, nyomait lehet csak még itt-ott hallani. A jazzból, sorszeneként csak a jobb, improvizatívnak nevezett, szenvedélyből és szenvedésből muzsikáló zenészek éltetnek valamennyit. Az öreg jazz-zenészek elhaltak vagy aggastyánként most búcsúznak.

A civilizációnkban látható-hallható kortárs zenének mondott, komponált zene állapota sem jobb. Azok a mai művészek, akik elundorodva a mindenáron egyénit űző, narcisztikus ipartól, visszalépnek az emberi léptéket óvó hagyomány felé, életesebb nyomot hagynak az önnön tükörképüktől elragadtattaktól. E hagyományközelibb zenékben ugyanakkor több a tegnapi érték és kevesebb a mai idő, a mai gond. Máshol megpróbálják ezt úgy át-

A szerző rajza

hidalni, hogy – szándékukban a mára nyitva – beépítik a rögzített formákba a rögtönzést, ilyenkor, ha jók a muzikusok, közvetlenebb, emberibb mai gondokkal is találkozhatunk, de igazából „beépíteni” mégsem lehet a rögtönzést. Ahogy kitalálni sem, vagy csak úgy, vaktában rögtönözni, mert akkor csupán előadója lehúzó pszichés jelenségévé süllyed. Rögtönözni csak az egész jegyében, szervesen érdemes, hiszen az improvizálva teremtés valójában a teremtés legmagasabb rendű mintája, miképp azt egyik legkiválóbb művelője, Szabados György mondta: „... ezért is tartom megkerülhetetlen fontosságú dolognak ma az improvizativitást a zenében. A jelenidejűsége miatt, s mert összeköti az Eget és a Földet. A téveteg racionalitás alá és fölé tekint. És meghívja újra a titkos és szent erőket. Ma már minden olyan művészi területen, amely az időben történik, átítatta az improvizativitás az új alkotásokat,

az új történéseket. A zene ebben mindig »élen járt«. Csak egy baj van, hogy ehhez szellemileg és lelkileg is fel kellene nőni.”

A zenei rögtönzés élő, szerves gyakorlatát a kezdeti, utat nyitó hatások túllépésével, mindenki csak a saját hagyományába gyökerezetheti. Másképp varratos lesz, gátolja a vérkeringést. Átadása csak mester–tanítvány alapon lehetséges. A XX. századi nagy rögtönző mesterek első nemzedéke azonban már szinte mind elhalt, a fiatalabbak a peremre lökve teszik dolgukat, igaz, kevesen, s egyre kevesebb elszántsággal. De, mint minden másban, itt is megjelenhetnek teljességet birtokló alkotók. A sötétség korában, a született képességet megőrző, szelleműs, ritka kitartók egy majdan megújuló zene sarus prófétái lehetnek. Ha győzik szívvel és lélekkel.

A régebbi európai komponált muzsika előadó–művészetének egy kisebb része viszont, úgy tűnik, ismét lobbant egyet. Eszköztárában és szellemiségében is: tagadhatatlan a rögtönzött és archaikus zenék hatása, a természetesebb lélegzéshez való vonzódás, ami egyfajta visszatalálás, hiszen a régi muzsikák sem születtek–éltek másként. Nem véletlen az egyre korábbi, még lélekkel teli európai korokhoz való vonzódás erősödése, egy elvesztett (elvesztegetett) európai hagyomány keresése. Egyre messzebből, távolabb az újkortól, az ipari civilizációtól. Mégis, a több tíz évvel ezelőtti koncertemlékekkel és felvételekkel összehasonlítva valami hiányzik a mai hangversenyek többségéből, ami a korábbiakban, főleg a XX. század első felében még megvolt. Az a szintű bensőségesség, a léleknek és a szellemnek az a született, természetes otthonossága ebben a zenei közegben, amely nem felvett ruha, nem a vágy és keresés kínjában született, hanem megélt, napi intimitása volt egy a zenével áthatott életmódnak. A hétköznapi élettől való elkülönülés növekvő távolsága érezhető a mai legjobb előadóknál is. De az is lehet, hogy ez van soron, és a mai vitális, teremtő előadó–művészetnek e magányában az égnei muzsikálás az elsőrendű feladata: tisztán átmenteni az elkövetkező új életre azt, ami az eddigi európai életből átmenthető.

*

A ritkuló nagyszerű kivételek még jobban rávilágítanak, hogy korunk muzsikáiból mennyire hiányzik az égi szépség, a sugárzó erő, a belső lüktetés, a fényesség, a fenségesség, a katarzis, a kifinomultság, a természetesség szabad,

élő rendje, a megélt megrendítő fájdalom, a szellem tágassága, az életöröm ujjongása... – mindezek összhangja, ereje, felemelő szépsége. Minden komolyan megélt zenei „műfaj” legjobbjaiban ma is megtalálható belőlük egy rész, részecske, de az egész nem. Korunk művészetében minden kevesebb és hiányosabb, mint korábban volt. Mikképpen az életünk is. Az igazsághoz tartozik, hogy az általam művelt képzőművészetben és filmben még rosszabb a helyzet, mint a zenében. Belső látás helyett a képzőművészet külsődlegessége sora, még akkor is, ha elvont, sőt már az anyag ismerete és vele a kéz képessége, a kézműves mesterség is kiveszőben. A film ügye egyenesen veszett fejsze, nincs már, aki a géppel rögzített külső látvány mögé láttatna. „...ami olyan, mint a valóság, az egy igazán jó film számára érdektelen.” (Sára Sándor) Eltávoztak az öregek, kivesztek a természetesen nevelkedett látók, a személyes imaginációval rendelkezők. A beszűkülő, nem természetes életmód elhomályosítja a velünk született képességeket. Hányan nevelkednek ma úgy, hogy életükben a látóhatár távlatossága természetes mindennapi viszonylat? Hányan másznak fára, és gyúrják a sarat, farigcsálják a faágakat – amitől a kéz és az agy az idő–tér megélt viszonylatában tudja kiépíteni önmagát? Hányan fogócskáznak, amitől az agy normális fejlődése nagymértékben függ? Hányan nevelkednek úgy, hogy tizenkét éves korig nem találkoznak mozgóképpel? Pedig ez a feltevése az önálló képzelet kifejlődésének. Szülők, nevelők közt fehér holló, aki tudja mindezt, még kevesebb tartja be. Már én sem hallottam, hogy valaki gyermekének valaha lélekútról, üdvterről beszélt volna. Anyagba ragadt önképünk szerint vergődünk. Ráadásul a szerencsétlen gyermeket ma szó szerint az élő térről is leválasztják, napi szinten dobozokban utaztatják, sugárzó dobozok elé lökik, jobbára a ház kockájában éltetik. Az időből és az életközösségből pedig különféle villanypórázok által rángatva minduntalan kiszakítják. A kényelem könnyelmű erőszakával a létezés alapjait semmisítjük meg. Az anyatermészet és a szülői óvó kar helyett az ördögi technika karjaiba lökjük a gyerekeket.² Szinte a születésüktől kezdődően. Így nem csoda, hogy a mai és tegnapi gyerekekből már csak féloldalas, csökkent képzeletű ember lett és lesz, esetünkben a jövőben csupán felszínt kaparó, homályt szülő, hunyorgó „filmművész” és eszelős, énmuto-gató, zűrzarvart gesztikuláló „képzőművész” formálódhat csupán. Ami akkor is vészjósló, ha tudjuk, hogy kivételek voltak s lesznek.

² „A történet (l. történelem) alatt szabadult fel a gonosz, kártevő, sötét Hatalmak tömege: azok a Hatalmak, amelyeknek ördögi természetét a népek háborúi, a polgárháborúk, a forradalmak, a rablásosztón eléggé feltárja, de semmi sem mélyebbről és rettenetesebben, mint a technika. A technika nem kultusz és nem kultúra. A technika a fel-

szabadult ördögi erők kísérlete a földi élet elpusztítására.” Hamvas Béla: *Scientia sacra I.* (1943/44). A technika eredete: a régi Kínában feltalálása után betiltották a fogaskereket. Azt mondták, használata elpusztítja a Birodalmat. Nagy kultúrákban a látó szellem szabott mértéket.

*

A túllépéshez a mai valódi állapotok mellett ismernünk kell az eredeti égi állapotokat is. Nem idézhetjük eleget az óriási munkát elvégző Hamvas Bélát, aki szerint a zene jellemzője: „a tagolatlan bőgés és az elemi nagyvonalúság kettőse”. Úgy is „fordíthatnám”, hogy az emberi lét fájdalom és a szellemi kifinomultság isteni világa; Az élet szenvedése és az örök Paradicsom. Bármelyik hiányzik, csak féloldalas a zene, miképpen a lét is. Amitől szintén szenvedünk.

Ha visszanezünk a XX. század tartalmas zenéire, akkor a fehér ember civilizációs területein egyértelműnek látható két dolog: az archaizmus (arkhé) felszínre törése és a rögtönzés elemi jelenségének térhódítása. Fényükben lenullázódtak a velük párhuzamosan élő legrafináltabb zeneszerkesztetek is. Példázza, hogy a lét előbb vagy utóbb összetör bármely kierőszakolt mesterséges világot.

„Az arkhé, minden létező lényege, az eredet...” (Hamvas Béla)

„Az improvizáció [...] a letűnt vagy az újra még le nem tisztult alapformákhoz vonzódik, az emberi jelenség természetes, önféltő és közösségmegtartó törvényeit keresi és követi...” (Szabados György)

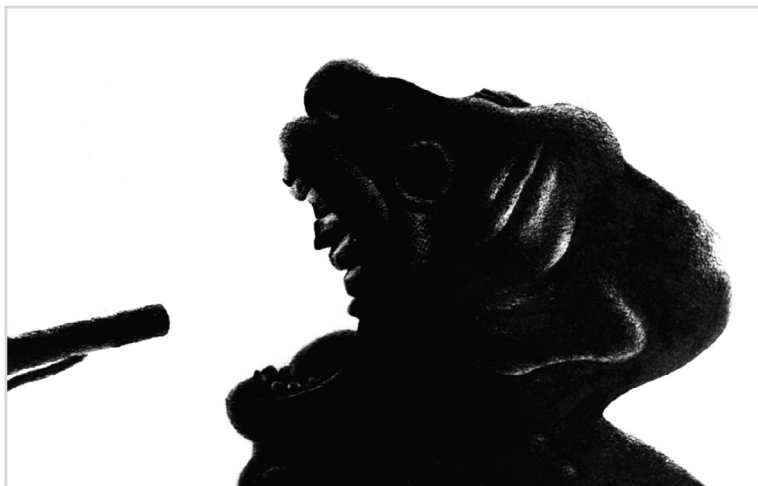
Az elemi erők zenei megnyilatkozásához elengedhetetlen a természeti ember összhangra törekvő létmódja, a teremtett világ előtti alázat, a szolgálat, a szenvedés felvállalása. Világos szellem, tiszta lélek, erős szív. Fontos hangsúlyozni a különféle bölceletek egybehangzó intelmét: egyre alacsonyabb rendű életmódunk és a hozzá köthető alkotások színvonalasítása nem kényszerből történik, nem idő vagy társadalom függvénye, hanem gyöngülő szellemünkből fakad. Amely ekként bármely pillanatban megfordítható. A megváltás lehetősége a legszörnyűbb korokban is adott.

Ahhoz, hogy a tagolatlan bőgés és az elemi nagyvonalúság kétágú, de egygyökerű jelensége éltethető legyen, a maitól gyökeresen eltérő életforma szükséges. Mit tesz ma az ember, hogy testi-lelki-szellemi képességei a művészetet szolgálják, milyen életmódot, feladatokat, „karbantartást” vállal ennek érdekében? A kérdés ismeretlen. Mert csak mester-tanítvány viszonylatában tanítható. Példával, tapasztalattal, beavatással. Intézményben, avatott személyek nélkül nem. Az intézményekből pedig már jó ideje száműzték nemcsak az „apparátust” (hamvasi értelemben) zavaró művészeket, de a személyiségjegyeket is. Amin nem kell csodálkozni, hiszen az apparátusi, intézményesített létmóddal a személyiséget, sőt magát a közvetlen létet szándékozták behelyettesíteni. Azon lehet csodálkozni, hogy nincsenek a társadalomból kivonuló, szerzetesrendként élő mesteriskolák, amelyek az éltetés és őrzés feladatát vállalnák.

Azt sem szeretjük belátni, hogy az alig egy évszázada élt embernek, a művészetekben is, sokkal nyitottabb érzelmei, kifejezettebb, érettebb lelki-szellemi kapacitása volt. Nem beszélve az évezredekkel ezelőttiről. Nem tudatosítjuk, hogy egyre jobban eltömődik, anyagba záródik nemcsak érzékelésünk, érzelmeink, de szellemünk is. Betokosodunk. A *Védák könyve* szerint hamarosan nem születik olyan gyermek, aki ne lenne már születésekor halálos betegséggel terhelt. (És mégis, éppen a *Védák* szerint, mindig születnek majd kivételek.)

Nem tudjuk, hogy a majdan megújuló emberiség milyen testi-lelki-szellemi formában és jellegben fog élni. Az intézményrendszerek hamis tanításaival szemben ez is sokféle volt a történelmünk során. De addig tudnunk kell, mi hiányzik belőlünk, hol koptunk meg, mit kellene megtisztítani, újra megnyitni. Miként emeljük följebb az egyre restebb és aléltabb szellemet, akaratot, az egyre jobban elnehezülő testet-lelket. A zenében (és nemcsak ott!) az egyik legelső eszköztár a rögtönzés művészete. A legkomolyabban vett befelé figyelés, tapasztalás a bennünk mindig, mindenkoron készen álló teljesség irányába. A teremtő szülés újrabirtoklása az újjászületés záloga. Persze a rögtönzés művészete mellé ma minden kell, a legrégebbi – már kész – zenék éltetése, azok útmutatása, példái, lehelete, ezeket is mind magunkba kell szívni. De az új kánon megszülése – az „elemi bőgést” az emelkedettel művelni – csakis a rögtönzés műveletével megvalósítható. A be- és lezáródás korszakaiban – tehát ma is – a lehető legtágabban alkalmazott rögtönzés eszköztára nélkülözhetetlen. A ciklikus idők azt mutatják, hogy a majdan meglelt új kánon éltetéséhez már kevesebb kell belőle. Amennyi a lélegzéséhez, éltetéséhez szükséges. A kiteljesedő rögtönzés művelése persze önégető életmód, de nem lehet megúsni – a szüléshez tartozik. Jól mutatja ezt a furcsa egyezés: a legtöbb, előre elhatározottan kötöttség nélküli rögtönzés, a szabad rögtönzés, ha közvetlen és őszinte – és csakis így igazi –, a kín csikorgó, mély fekvésű, „piszkos”, azaz temperálatlan hangjaival kezdődik, pontosan úgy, miképp azt a teremtésről mondja Jakob Böhme: „Isten szellem, megfoghatatlan, nincs kezdete és vége, magassága és mélysége határtalan. A szellem viszont nem tesz mást, mint fölemelkedik, örvénylik, mozog, és önmagát folyvást szüli; s önmagának e szülésében a következő hármas alakja van: 1. keserű, 2. fanyar és 3. tüzes.”

A szenvedés tehát megkerülhetetlen, s néha úgy tűnik, belőle fakad minden. Ám ott a tüzes jelleg is. Láthattuk az elmúlt században, hogy a legnagyobb, eget lerúgó táncokat éppen a legkeservebb életű népzeneészek művelték, és az életöröm legforróbb hozsannáját a korbács szabdalta hátú négerek ajándékozták nekünk. A langyosokat, ugye, Isten kiköpi.

A szerző rajza

Mert csak azok teremthetnek szépet, jót, épet, akik az égi teremtést mintázzák újra, hűen a tiszta, teremtő akaratához: „... az első akarat (aki az Atya) az egyetlen erőből, székhelyéből [...] kileheli (Önmagát), [...] és e kilépés Isten szelleme [...] amely életet [...] készít. [...] ... amit nem szabad megragadható, teremtményi, körülhatárolható képnek tartani, hanem isteni imaginációnak [...], amelyben a teremtés kezdete és alapállása van.” (Böhme)

*

A hagyomány ismerői felróják a mai alkotó embernek, a művésznek – ha még illő ezt a megnevezést használni –, hogy érzései és érzékelése nem az isteni önvalóból fakad föl belőle, nem az istenit közvetíti, nem az örök Lélek süt át teremtésén, hogy alkotása csupán a felszínhez tapad, leszűkülő énjét tükrözi. Tapasztalható, hogy mindinkább csak az egyén (ego) benyomásait észleljük, közvetítjük. Még ha az érzékenyebbeknél ez őszinte szenvedést is okoz, és alkotásban testet ölt, mindenképpen alacsonyabb rendű korábbi korok művészeténél. Az égi való visszfénye még a mai, haloványabb formában is elengedhetetlen ahhoz, hogy nagybetűs művészetről beszélhessünk. Csak az embert átható isteni megnyilatkozás teremthet művészetet. Ősi alakjában, létformával szervesen: kultuszt. A mindenkori rítus által éltetve. És amelyik muzsika születő terében nem érezzük e ritualitást, az éteri emelkedettségét, a részegítő extázist, a lelkesítő tüzet, ott sekélyesebb erők működnek, ott nem igazi zene születik. Mert

csak annak a zenének a sugárzásában lehet feloldódni, eggyé válni, amelynek születésekor a zenész, a zeneköltő is föloldódik a mindenség hangzásában. Ezért például a kínai hagyomány a zenét eme extázis és sugárzás (vagyis oldódás) „erején”, annak minőségén méri, nem pedig stílushoz köti, mint az európaiak. „... a világ (a teremtés) [...] nem merev mű [...], a legnagyobb mértékben rugalmas, és a világ az erőbevetés irányába annyit tágul, amennyi és amilyen értékű erőt (tulajdonságot) bevet. A világot a démonok szűkítik le, és a géniuszok tágítják ki.” Hamvas Béla: *Mágia szutra*

*

Elgondolkodtató, hogy az anyagelvű kor legsötétebb korszakában, az emberi test elnehezülésének fájdalmas időszakában éppen az anyagában legéteirbb művészetben, a zenében történnek mégiscsak a legnagyszerűbb fölvilanások. Általa fölemelkedhetnénk? Vagy csak a jövő reményteljes búvópatakjai lennének? Már az új kánon hajszálgökörei? Vagy csupán az örökéltű lélek túlélés-cölöpjei a víz alatt? Nem tudni, a szent könyvek szerint odébb még a virradat.

Az öreg Kodály írja egy helyen, hogy élete legnagyobb zenei élménye volt, pontosabban egyetlen olyan zenéje, amely őt valaha teljesen betöltötte, kielégítette, amikor óvodáskorú gyerekként anyja paradicsompasszírozójába rozsdás drótokat fűzött, és azokat (mint egy primitív gitárt) csapkodta, artikulátlanul, eksztázisban énekelve hozzá. Üzenet ez a sok nyelven beszélő, rendkívül sokrétűen művelt, aggastyán Kodálytól, aki élete alkonyán nem a tudást, hanem az ember elemi megnyilvánulását tartja legfontosabbnak.

Mondanám: elő a paradicsompasszírozókkal! – de tudjuk, önmagában ez édeskevés. Ha nem „tajtékszik bőrük alatt a vér” (mint Boris Vian írja a néger jazzről), ha nem ragyog a lélek fényes gömbje, ha nincs az elme pallérozó világossága, ha nincs a gyapotföldek szele, ha nem ismerjük a pusztá dörzspapírját, ha nem zeng lelkünkben az ég tágassága, ha nincs a fájó szív tudása, szeretete – az igaz szív ereje! –, akkor ebből úgysem lesz csendülő, üvöltő, teljességet zengő zene.

A „kozmosz szitalás” korát éljük, a nagy szenvedések és az ebből fakadó letisztulás kora vár ránk, ezért ez a zene is eljő egyszer. „Majd megadja az a Nagy Úristen.”